

MAKTAB YOSHIDAGI O'QUVCHILARDA KO'P TILLIK O'QITISHNING O'ZIGA HOS HUSUSIYATLARI.

S.M.Zokirova

Fdu.(DSc)

G.M.Axmadjonova.

Annotatsiya: Ushbu maqolada ko'p tilli o'qitishning o'ziga hos hususiyatlari hamda, samarali usullari haqida fikr yuritilgan.

Kalit so'zlar: ko'p tillilik, uch tillilik, chet tili, ikkinchi til.

Til o'rganish kishilik jamiyatida bag'oyat muhim sohalardan hisoblanadi. Muloqot vositasi bo'lmish tilni tabiiy muhitda (oilada, jamoatchilik orasida) yoki uyushgan holda (darsda) amaliy egallash mumkin. Til hodisalariga oid bilimlar esa nazariy jihatdan o'rganiladi. Xalqaro munosabatlar avj olgan zamonamizda tillarni bilish, ayniqsa, ko'p tillilik (poliglossiya) ulkan ahamiyat kasb etmoqda. O'zbekiston Respublikasida tahsil oladigan o'quvchi va talabalar odatda uch tilni o'rganadilar. „Idrokli yoshlarimizning ko'pchiligi uch til egasidir“. Ushbu tillar ta'lim nazariyasida maxsus nomlar bilan yuritiladi: ona tili, ikkinchi til va chet til.²⁴

Ona tili tafakkur shakllanishida alohida xizmat o'taydigan birinchi tildir. Ruhshunoslar e'tirofiga binoan „tafakkur — verbal“, ya'ni fikrlash so'z bilan chambarchas bog'liq, so'z — tushuncha ifodalovchisi. Ona tili so'zlari zaminida o'zlashtirilgan tushunchalar ikkinchi yoki chet til o'rganish chog'ida o'zga til so'zlarining tovush va yozuvdagi timsolida gavdalanadi. Ona tili, ikkinchi til va chet tilda o'rganiladigan so'z (mas. non — хлеб — bread) miqdoran uchta, biroq ular ifodasida shakllanuvchi tushuncha esa yagona: „un mahsulotlaridan xamir qorib, tandir, o'choq yoki gazda pishiriladigan, yopiladigan yegulik, tirikchilik uchun zarur narsa“. Xullas, tushuncha, tilshunoslar ta'biri bilan aytganda, umuminsoniy, baynalmilal hodisadir, so'zning fonetik va grafik timsoli esa

milliydir.²⁵ O'z tilida shakllangan tushunchalarni o'quvchi/talaba endi o'rganilayotgan o'zga til so'zlari bilan fikran bog'laydi. Binobarin, til o'rgatish

²⁴J.Jalolov „O'QITUVCHI“ NASHRIYOT-MATBAA IJODIY UYI TOSHKENT - 2012

²⁵ *G'afur G'ulom*. Ko'p tilni bilishning xosiyati // O'qituvchilar gazetasi, 1965-yil 16-sentabr („Toshkent oqshomi“ gazetasining 1989-

ruhshunosligining yirik mutaxassisi, professor Boris Vasilyevich Belyayevning „chet tilda tafakkumi shakllantirish“ga doir ilmiy mulohazasi nomaqbuldir, zero, turli tilda ifodalangan fikr uyg'unligi kuzatiladi.

Ikkinchi til haqida so'z yuritilganda, unga boshqa millat vakillaridan iborat qardoshlar, qo'shnilar tili sifatida qaraladi. Ma'lumki, til kishilarning bir-birlarini yaqindan bilishlari, hurmat-e'zozlashlari, do'stlashishlarida tengi yo'q omil, bebaho

vositadir. O'rta va oliy o'quv yurtlarida boshqa tillarda ta'lim oluvchilar uchun ikkinchi til tushunchasi o'zbek tili demakdir.

Chet til — bu xorijiy mamlakat tili. Respublikamizda G'arbiy Yevropa (ingliz, ispan, nemis, fransuz) tillari va Sharq (arab, turk, urdu, fors, xitoy, hind) tillari o'qitilmoqda. Ular ta'lim muassasalarining o'quv rejalaridan o'rin olgan. Uchala tilni o'qitish jarayoni turlicha kechadi: *birinchidan*, ona tilida tafakkur shakllanadi, o'zga tillami o'rganish ulardagi fonetika, leksika va grammatikaga xos xususiyatlarni his etish bilan bog'liqdir; *ikkinchidan*, o'rganish tartibi ona tilidan boshlanib, undan keyin ikkinchi til va, nihoyat, chet tilga o'tiladi; *uchinchidan*, ona tili va ikkinchi til tabiiy vaziyatda, chet til esa sun'iy muhitda o'rganiladi. Chet tildagi muloqot, asosan, darsda muallim rahbarligida kechadi.

Xulosa o'rnida shuni aytish joizki, yuqorida keltirilgan fikrlardan ayon bo'ladiki, uchala til orasida chet tilni o'rgatish-o'rganish muayyan jihatlari bilan keskin farqlanadi. Bu esa, o'z navbatida, tegishli chet til o'qitish texnologiyasini qollanilishini taqozo etadi.²⁶ Chet til muallimi metodika fani yutuqlarini puxta

o'zlashtirish orqali o'quvchining to'plagan til tajribasi me'yorini aniq bilishga va uni yanada takomillashtirishga erishadi. *Til tajribasi* termini Yevropa tillarida chop

etilgan metodik adabiyotlarda deyarli uchramaydi, chunki rus (Rossiya Federatsiyasi nazarda tutiladi), ingliz, nemis, fransuz maktablarida yagona ona tili chet til o'rganishda hisobga olinadi. O'zbekiston maktablarida esa ona tili va ikkinchi tildan hamda o'rganilayotgan chet tilning o'zidan to'plangan yaxlit til tajribasi xususida fikr yuritish maqsadga muvofiqdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. J. Jalolov „O'QITUVCHI“ NASHRIYOT-MATBAA IJODIY UYI

yil 6-aprel sonida „Ko'p tilni bilish xosiyati“ nomi bilan qayta bosilgan).

²⁶ Б. В. Беляев. Психология владения иностранным языком: Докт. дисс. — М., 1960.

TOSHKENT - 2012

2. *G'afur G'ulom*. Ko'p tilni bilishning xosiyati / / O'qituvchilar gazetasi, 1965-yil 16-sentabr („Toshkent oqshomi“ gazetasining 1989-yil 6-aprel sonida „Ko'p tilni bilish xosiyati“ nomi bilan qayta bosilgan).

3. Б. В. Беляев. Психология владения иностранным языком: Докт.дисс. — М., 1960.

4. John Adams II Analysis of retirement age in different countries of the world. London 2017. 2. —Chet tillarni o'rganish tizimini yanada takomillashtirish chora –tadbirlari to'g'risida (PQ-1875-son) || Xalq so'zi gazetasi. 2012yil. 12-dekabr.

5. J. Jalolov . —ingliz tilini o'qitish metodlarill —O'qituvchill nashiryoti Toshkent

To'xtasinova, N. R. Q., & Soibjonova, M. T. O. Q. (2022). TAG MA'NO VA PRESUPPOZITSIYA HODISASINING PRAGMATIK TADQIQI (Abdulla Qahhor asarlari misolida). Central Asian Research Journal for Interdisciplinary Studies (CARJIS), 2(4), 141-146.

6. Тухтасинова, Н. Р. (2021). ИССЛЕДОВАНИЕ ПРЕДВАРИТЕЛЬНЫХ И ТАГМАНСКИХ СОБЫТИЙ НА РАБОТАХ АБДУЛЛЫ КАХХАР. Экономика и социум, (2-2), 240-244.

7. Pratova, G. O., & To'xtasinova, N. R. Q. (2022). O'ZBEK TILIDA FREZEOLOGIZMLARNING PRAGMATIK SINONIMYASI. Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences, 2(5), 35-38.